

Azərbaycan muzeyşünaslığının sürətli inkişafı

1970-1990-cı illər

Əvvəlki dövrlərdən fərqli olaraq 1969-cu ildən başlayaraq Azərbaycan muzeyşünaslığı sürətli inkişaf dövrünə qədəm qoymuşdur. Həmin illərdə ölkəmizə başçılıq edən Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin gərgin əməyi sayəsində muzeylər şəbəkəsi artırılır, muzey fəaliyyətində sistem yaranır, muzeyşünaslığın da müvafiq olaraq sürətli inkişafına nəzarət edilirdi.

Azərbaycan KP MK-nın 1979-cu il iyul Plenumunun Qərarında göstərilirdi: "Hər bir şəhər və rayonda tarix-diyarşünaslıq muzeylərinin yaradılması lazım bilinsin" (1, s. 19-22).

Elə bu Qərara əsasən Respublika Nazirlər Sovetinin 1979-cu il 25 may tarixli Sərəncamı ilə ölkədə mövcud olan bütün diyarşünaslıq muzeylərinin profili dəyişdirilərək tarix-diyarşünaslıq muzeyləri kimi təsdiqləndi. Bu da həm muzeylərin tarix əhəmiyyətli eksponatlarla zənginləşməsinə, həm də muzey kadrlarının peşəkarlıq dərəcələrinin daha da keyfiyyət baxımından canlanmasına səbəb oldu. Azərbaycan KP MK tərəfindən 1980-ci il yanvarın 4-də "Zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsində respublika muzeylərinin işi haqqında" Qərara respublikamızın muzey quruculuğunda keyfiyyətə eyni, sürətli inkişaf mərhələsinə başlandı.

"Bu Qərara uyğun olaraq muzeylərə rəhbərlik işini təkmilləşdirmək, metodiki və praktiki köməyin səmərəsini artırmaq, ekspozisiyanın estetik səviyyəsini yüksəltmək və muzey sərəvtlərinin uzun ömürlüyünü təmin etmək məqsədilə Respublika Mədəniyyət Nazirliyi Muzeylər İdarəsi, habelə Muzey İşləri üzrə Respublika Elmi-Metodik Mərkəzi, muzeylərin bədii tərtibatı üzrə Muzey sərəvtləri və xatirə əşyalarının emalı bərpə mərkəzi yaradıldı" (2, s. 5). "Bu tədbirlərin sayəsində muzey quruculuğunun inkişafına, müasir tipli muzey kadrları nəslinin yetişməsinə şərait və yeni muzey mühiti yarandı".

Bununla əlaqədar Mədəniyyət Nazirliyi Kollegiyası "Mədəniyyət işçilərinin tədbirlər planı"nı hazırlayıb təsdiqləmişdir. Kollegiya tarix-diyarşünaslıq muzeylərində zəhmətkeşlərin ideya-siyasi tərbiyəsində mühüm rol oynayan ekspozisiyaların müasir tələblərə uyğun yenidən təşkili haqqında qərar qəbul etmişdir" (3, s. 115).

Kollegiya həmçinin "Azərbaycan SSR Dövlət Nəşriyyat Komitəsi, Mədəniyyət Nazirliyi, Azərbaycan Elmlər Akademiyası 1980-1982-ci illər ərzində Azərbaycan və rus dillərində muzey işinə aid xüsusi ədəbiyyatın nəşr edilməsi, qəzetlərdə, jurnallarda, radio və televiziyalarda muzey işinin aktual məsələlərini işıqlandırmaq, istehsalat, sənaye və təchizat müəssisəsi, təsviri incəsənət və muzeylər idarəsinin sifarişinə əsasən keyfiyyətli ekspozisiya avadanlığı ha-

zırlayıb tarix-diyarşünaslıq muzeylərini təchiz etmək haqqında tapşırıqlar vermişdir" (4, s. 66).

Artıq 1970-ci ildən başlayaraq Respublikamızda müxtəlif profilli muzeylərin yaradılması, həmin muzeylərin təəqquiyə başlaması, ekspozisiya imkanlarının zənginləşdirilməsi Ulu Öndərin bilavasitə şəxsi təşəbbüsü ilə bağlı olmuşdur. 1980-ci ildə məhz Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə Azərbaycanda muzey işinə aid xüsusi Qərar qəbul edilmişdir.

O, 1981-ci ildə Azərbaycan KP MK XXX qurultayında ki məruzəsində bütün rayonlarda tarix-diyarşünaslıq muzeylərinin yaradılmasını bir vəzifə kimi qarşıya qoymuşdu: "İki ildən az müddət ərzində 17 tarix-diyarşünaslıq muzeyi açılmışdır. Mədəniyyət Nazirliyi və onun yerli orqanları bütün rayonlarda diyarşünaslıq muzeylərinin fəaliyyəti üçün lazımı tədbirlər görməlidirlər. Biz xalqımızın tarixi və mədəniyyət abidələrinin mühafizəsinə daha çox diqqət və qayğı göstərməli, bərpə işlərini təkmilləşdirməliyik" (5, 1 avqust, 1981). Belə qərar və göstərişlər muzey şəbəkəsinin, həmçinin muzeyşünaslığın nəzəri və təcridi tələflərinin inkişafı işinə geniş imkanlar yaratmış, Azərbaycan xalqına məxsus milli dəyərləri daş dövründən bu günə qədərki əşya, materialların toplanması, qorunması, öyrənilməsi və gənc nəslin hərtərəfli formalaşmasında, məənən zənginləşməsində istifadə edilməsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Ulu Öndər Heydər Əliyev 1982-ci ilin iyulunda muzey işçilərinin respublika müşavirəsində bu barədə belə demişdir: "Muzeylər mühüm mədəniyyət ocaqlarına, zəhmətkeşlərin, xüsusilə cavan nəslin ideya-siyasi və mədəni tərbiyəsində mərkəzinə çevrilmişdir. Muzeylər söz yox ki, hər bir vətəndaşın öz diyarının, rayonunun, kəndinin tarixinə bələd olması üçün də vacibdir. Bir sözlə, tarix-diyarşünaslıq muzeylərinin təşkil edilməsi zəruriliyi göz qabağında" (2, s. 37).

Həmin dövrdə Ulu Öndərimiz Heydər Əliyev Azərbaycandan hər bir vətəndaşına öz tarix və mədəniyyətini dərinləndirməsinə vacib saymış, bununla da muzeylərin rolunu yüksək qiymətləndirmişdir. O, mütəmadi olaraq yenidən yaradılmış muzeylərə maraqlarını, imkan olduqca onların ekspozisiyası ilə tanış olur, öz münasibətini bildirir, lazımı məsləhətlərini verir. O, 1981-ci ildə Cəlilabad və Xaçmaz tarix-diyarşü-

naslıq muzeylərinin açılışında iştirak etmiş və muzeylər özünü dəyərli məsləhətlərini vermişdir (2, s. 40-41).

80-ci illərin əvvəllərində də Azərbaycanda müxtəlif profil müzeylər şəbəkəsinin genişləndirilməsi, muzey fəaliyyəti, muzey işinin sistemləşdirilməsi, onlara fəxri adların verilməsinə Ulu Öndər tərəfindən ciddi diqqət yetirilmişdir və 1982-ci ildə Azərbaycanda ilk dəfə olaraq bir qrup muzey işçilərinə "Əməkdar Mədəniyyət işçisi" fəxri adı verilmişdir (3, s. 120).

Sov. İKP MK tərəfindən 1983-cü il dekabrın 7-də qəbul edilmiş "Muzeylərdə ideya-tərbiyə işlərinin yaxşılaşdırılması haqqında" Qərarında muzey kadrlarının ixtisaslaşdırılması, ixtisaslı kadr seçiminə yerlərdə ciddi əməl edilməsi və ekspozisiyaların mövzu və bədii-tərtibat rəngarəngliyinin dövrün tələblərinə uyğun seçilməsi, həyata keçirilməsi müvafiq nazirlik, komitə və təşkilatlar vəzifə kimi tapşırılmışdır. Bu Qərardan irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi prosesində fondların komplektləşdirilməsi, sərgi işinin təkmilləşdirilməsi, ekspozisiyaların bədii-memarlıq həllinin yüksək səviyyədə təşkili, elmi-maarif işinin sistemləşdirilməsi və xüsusən də kadr potensialının köklü şəkildə peşəkarlaşdırılması məsələlərinə muzey direktorları ciddi diqqət yetirirdilər.

SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən 1984-cü il iyulun 10-da təsdiq edilmiş "SSRİ Mədəniyyət Nazirliyinin muzeylərində və kitabxanalarının fondlarında daimi mühafizə edilən Dövlət Arxiv Fondunun sənədlərindən istifadənin nümunəvi qaydaları"nda ümumi məsələlər, tədqiqatçıların sənədlərlə işləməsinin sənədləşdirilməsi, tədqiqatçıların sənəd verilməsi, sənədlərdən istifadə qaydaları ardıcılıqla verilmişdir ki, bu da muzeylərin tədqiqatçılıqda əhəmiyyəti baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi.

Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyi Kollegiyası tərəfindən 1984-cü il iyulun 11-də qəbul edilmiş 60 nömrəli "Sov. İKP MK-nın "Muzeylərin ideya-tərbiyə işlərinin yaxşılaşdırılması haqqında" Qərarı ilə əlaqədar tarix və tarix-dişənlik muzeylərinin Sovet Cəmiyyətinin tarixi ekspozisiyalarının vəziyyəti və onların daha da təkmilləşdirilməsi tədbirləri barədə" 1985-ci il fevralın 6-da qəbul edilmiş 10 nömrəli "Muzey işçilərinin respublika seminar-müşavirəsinin keçirilməsi yekunları haqqında", 1985-ci il mayın 31-də qəbul edilmiş 44 nömrəli "Azərbaycan SSR Xalq Nəzarəti Komitəsinin "Respublika muzeylərində ekspozitərlərin alınması, uçuğu, mühafizəsi və onlardan istifadə edilməsi vəziyyətinin yoxlanılması yekunları haqqında" Qərarın (28 oktyabr 1983-cü il) yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar", 1986-cı il noyabrın 26-da qəbul edilmiş 62 nömrəli "Sov. İKP XX-VII qurultayının qərarları ilə əlaqədar respublika muzeylərinin ideya-tərbiyə və elmi-kütləvi işinin səmərəsini yüksəldilməsi haqqında" qərar Azərbaycanda 1983-1986-cı illərdə muzeyşünaslığın inkişafı baxımından əhəmiyyətli tədbirlərin görülməsinin vacibliyini göstərmiş və eyni zamanda yerinə yetirilmə göstəriciləri, keyfiyyəti ilə bağlı hesabat, məlumat, tövsiyə, təkliflər barədə nəticələr öz əksini tapmışdır.

Azərbaycanda 1988-1991-ci illərdə SSRİ-nin sükutu dövründə başımıza gətirilən faciələr, mənfur erməni faşistlərinin törətdikləri işğalçılıq müharibələri nəticəsində

təraqlarımızın 20 faizindən çoxunun viran qoyulması və bir milyondan artıq Azərbaycanlı doğma yurd-yuvalarından qovulması, əsir alınması, işgəncələr, səhər, qəsbə, kəndlərin tamamilə dağıdılması nəticəsində tarixi mədəniyyət abidələrinin, mərkəzlərinin, muzeylərin, kitabxana və digər mədəniyyət, elm, təhsil ocaqlarının, qoruqların və sairənin viran qoyulması, həm də muzey quruculuğu, muzeyşünaslığın inkişafına çox böyük zərbə vurdu.

Azərbaycan Respublikasında 1991-ci il oktyabrın 18-də dövlət müstəqilliyi əldə edildikdən sonra muzey işi sahəsində də müvafiq dəyişikliklərin həyata keçirilməsi, muzey şəbəkələrinin yeni tələblərə uyğunlaşdırılması, ekspozisiya mövzusu, quruluşu, elmi-bədii-memarlıq məzmununun yeni elmi-metodik prinsiplər əsasında sistemləşdirilməsi zərurəti yarandı. Buna görə də müstəqil ölkəmizdə bu sahədə yeni qanunlar, əsasnamələr, təlimatlar, tövsiyələr və sairənin hazırlanması, təbiiqi mexanizmlərinin işlənilməsinə başlandı.

1992-ci ildə Beynəlxalq Muzeylər Şurasının (İCOM) Azərbaycan Milli Komitəsinin təsis edilməsi, 1993-cü ildə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən "Tarix-dişənlik muzeyləri haqqında Əsasnamə"nin təsdiqi, Nazirlər Kabineti tərəfindən 1994-cü ildə qəbul etdiyi "Respublikada muzey işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında" Qərarı, 1995-ci ildə Ümumxalq Referendumu yolu ilə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının qəbul edilməsi, 1998-ci ildə "Mədəniyyət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul edilməsi, həmin Qanunun təbiiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 aprel 1998-ci il tarixli Fərmanı, "Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında" Azərbaycan Respublikasının 10 aprel 1998-ci il tarixli Qanunu, həmin Qanunun təbiiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13 iyun 1998-ci il tarixli Fərmanı, "Muzeylər haqqında" Azərbaycan Respublikasının 24 mart 2000-ci il tarixli Qanunu və digər fərman, qanun və sərəncamlar muzey fəaliyyətinin sistemləşdirilməsi işinə xidmət məqsədilə həyata keçirilmişdir.

Ümumiyyətlə, araşdırdığımız problem baxımından normativ hüquqi aktlar dörd istiqamətlidir:

1. Beynəlxalq hüquqi aktlar;
2. MDB-nin normativ hüquqi aktları;
3. Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları;
4. Azərbaycan Respublikasının nazirlikləri və digər təşkilatları üzrə normativ hüquqi aktlar (6).

Təbii ki, muzeyşünaslığın həm nəzəri, həm də təcürbi məsələləri ilə bağlı həmin normativ hüquqi aktların mühüm əhəmiyyəti vardır. Xüsusilə də Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının, "Mədəniyyət haqqında" və "Muzeylər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunlarının əhəmiyyəti əvəz edilməzdir.

Bələ ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 40-cı maddəsi "Mədəniyyət hüququ"na, 77-ci maddəsi isə "Tarix və Mədəniyyət abidələrinin qorunması"na həsr edilmişdir. 40-cı maddədə göstərilmişdir:

"1. Hər kəsin mədəni həyatda iştirak etmək, mədəniyyət təsisatlarından və mədəni sərəvlərdən istifadə etmək

hüququ vardır.

II. Hər kəs tarixi, mədəni və mənəvi irsə hörmətlə yanaşmalı, ona qayğı göstərməli, tarix və mədəniyyət abidələrini qorumalıdır" (7, s. 12).

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 77-ci maddəsində isə göstərilmişdir ki: "Tarix və mədəniyyət abidələrini qorumaq hər bir şəxsin borcudur" (7, s. 20).

Göründüyü kimi hər iki maddədə göstərilir ki, mədəni irsə, təsisatlara, mədəni sərəvlərdən istifadəyə, onları qorumağa hörmətlə yanaşmaq, milli mədəniyyət nümunələrini qorumaq hər birimizin borcudur.

Doqquz fəsil və 51 maddədən ibarət "Mədəniyyət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda ümumi müddəalar, mədəniyyət sahəsində vətəndaşların hüquqları, azadlıqları və vəzifələri, dövlətin mədəniyyət sahəsində vəzifələri, mədəniyyət fəaliyyəti və onun növləri, mədəniyyət sahəsində təşkilatı və müliyyət münasibətləri, mədəniyyət sərəvləri və milli mədəniyyət əmlakı, mədəniyyət sahəsinin maliyyələşdirilməsi, mədəniyyət sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın hüquqi əsasları ayrı-ayrı maddələrdə öz məzmununu tapmışdır" (8, s. 3).

Qanunun "Mədəniyyət fəaliyyəti və onun növləri" başlıqlı IV fəslinin 20-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü yarımmaddəsində müxtəlif profil müzey müəssisələrinin, rəsm qalereyaları və sərgi salonları mədəniyyət təsisatlarına aid edilmişdir (8, s. 3).

Qanunun IV fəslinin 22-ci maddəsində muzey fəaliyyətinin tərfi, muzeylərin kommersiya fəaliyyətlərindəki məhdudluq barədə göstərilmişdir (8, s. 3).

Qanunun VI fəslində mədəniyyət sərəvlərinin tərfi və növləri ayrı-ayrılıqda verilmişdir (8, s. 3). Bu fəsilə də həmçinin mədəniyyət sərəvlərinin qeydə alınması, mühafizə dərcələri, sərəvlərdən istifadə rejimi, sərəvlərin mühafizə siyahısı, ixrac rejimi barədə də göstərilmişdir (8).

Azərbaycanda muzey quruculuğu və muzeyşünaslığın inkişafında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev tərəfindən 24 mart 2000-ci il tarixində imzalanan "Muzeylər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu əsas əhəmiyyət kəsb edir. Muzey fəaliyyəti məhz bu Qanunla tənzimlənir. Qanun 5 fəsil və 28 maddədən ibarətdir:

I fəsil "Ümumi müddəalar", II fəsil "Muzeylər və muzey fəaliyyəti"ni, III fəsil "Muzey fondları, onların uçuğu və mühafizəsi"ni, IV fəsil "Dövlət muzeylərinin maliyyələşdirilməsi və dövlət muzeyləri işçilərinin sosial müdafiəsi"ni və sonuncu V fəsil isə yekun müddəaları əhatə edir (8, s. 2).

I fəsilin 1-ci maddəsində əsas anlayışlar - muzey, muzey fondu, dövlət muzey fondu, mədəniyyət sərəvləri, muzey əşyası, muzey kolleksiyası, muzey fəaliyyəti, muzey əşyalarının və kolleksiyalarının mühafizəsi, muzey saxlanclarından bəhs edilmişdir (9). I fəsilin 2-ci maddəsində muzey fəaliyyəti sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri və dövlətin vəzifələri, 3-cü maddəsində muzeylər haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi verilmişdir.

II fəsilə 4-cü maddədə muzeylərin yaradılması qaydası və məqsədi, 5-ci maddədə muzeylərin yenidən təşkil və ləğv olunması, 6-cı maddədə muzey əşyalarının və kolleksi-

yalarının Azərbaycan Respublikasından müvəqqəti kənar çıxarılması, 7-ci maddədə muzeylərin köçürülməsi, 8-ci maddədə muzey fəaliyyəti və onun növləri, 9-cu maddədə milli statusa malik muzeylər, 10-cu maddədə respublika əhəmiyyətli muzeylər, 11-ci maddədə bələdiyyə müliyyətinə və xüsusi müliyyətdə olan muzeylər, 12, 13, 14-cü maddələrdə isə muzeylərin hüquqları, muzey əşyalarının və kolleksiyalarının nümayişi, publikasiyasının mahiyyəti, məzmunu qeyd edilmişdir.

III fəsilə 15-23-cü maddələrdə muzey fondlarının tərkibi, uçuğu və mühafizəsi, əsas uçuğu sənədləri, muzey əşyalarının və kolleksiyalarının muzey fondlarına daxil olan əşyaları və kolleksiyaların dövriyyəsi, dövlət muzeyləri fondlarının tərkibi, muzey fəaliyyətinə dövlət nəzarəti və dövlət qayğısı, muzeylərin yerləşdiyi binaların, onların tutduğu sahələrin muzeylərin balansına verilməsi ardıcılıqla verilmişdir.

IV fəsilə dövlət muzeylərinin maliyyələşmə mənbələri, muzeylərin təsərrüfat fəaliyyəti, muzey işçilərinin sosial müdafiəsi, V fəsilə isə beynəlxalq əməkdaşlıq və bu Qanunun pozulmasına görə təsiri olan hüquqi və fiziki şəxslərin Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq məsuliyyəti dəşmələri göstərilmişdir (9).

Göründüyü kimi, hazırda muzeyşünaslığın inkişafında əsas əhəmiyyət kəsb edən bu Qanun, muzey quruculuğunun bütün istiqamətlərini əhatə etmiş, Qanunda edilən dəyişikliklər muzey fəaliyyətinin müasir tələblərə uyğun təşkilinin təmin edilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Son onilliklərdə muzeyşünaslıq problemləri ilə əlaqədar bir sıra alim-tədqiqatçıların S.A. Əmirxanovun, E.H. Qurbanovun (403), A.T. Əhmədovun, A.Q. Bayramovun, F.F. Abdullayevin, A.T. Baxşiyevanın, B.B. Kərimovun, X.A. Zeynalovun, Ş.Ş. Vəliyevanın, N.İ. İsayevin, A.A. Məmmədovun, E.İ. Alxasovun, N.N. Tağıyevanın, T.A. Quliyevanın, A.A. Haqverdiyevin, K.T. Əliyevanın, H.Ə. Sadiqzadənin, E.M. Lətifovun, S. Qasımovun, R. Vəliyevin, Z. Kərimovun, M. Xəlilovun, M. Tərlanovun, R. Cəfərovun namizədlik, V.C. Xəlilovun, İ.H. Hüseynovun, K.M. Əliyevanın, A.M. Rəcəblinin, R.S. Tağıyevanın, N. Həbibovun, O. Həsənlinin, L. Qasımovun, M. Nəcəfovun doktorluq dissertasiyalarında apardıqları elmi-tədqiqat işlərinin məzmununda muzeyşünaslığın nəzəri və təcürbi tələflərinə, mövzularına uyğun şəkildə qismən aydınlyq gətirmişlər. Lakin, yuxarıda qeyd edildiyi kimi Azərbaycan muzeyşünaslığının nəzəriyyəsi və təcürbesi elmi-tədqiqat işlərində sistem halında tədqiq edilməmişdir.

Alim-tədqiqatçı Sabir Əmirxanovun "Yuxarı sinif şagirdlərinin estetik tərbiyəsinin formalaşmasına incəsənət muzeylərindən istifadənin təsiri" mövzusunda pedaqoji etmlər namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim etdiyi dissertasiyası apardığımız problem baxımından əhəmiyyətli-dir. Tədqiqat işində yuxarı sinif şagirdlərinin estetik tərbiyəsində incəsənət muzeylərinin mövqeyi, imkanları, əsas istiqamətləri, prinsipləri, incəsənət muzeyləri fəaliyyətindən istifadə üzrə işin forma, vasitə və yollarından bəhs edilmiş, ilk dəfə olaraq respublika dövlət incəsənət muzeyləri ilə ümumtəhsil məktəblərinin qarşılıqlı fəaliyyəti prosesində

şagirdlərin estetik tərbiyəsinin təşkili üzrə işin sistemi müəyyənləşdirilmişdir (10, s.6). Tədqiqatçı incəsənət muzeyləri vasitəsilə şagirdlərin estetik tərbiyəsi üçün mahiyyətinin çox genişliyini qeyd etmiş və bunun bir sıra istiqamətlərlə sıx bağlılığını göstərmişdir (10, s.32-33).

Incəsənət muzeyləri və ümumtəhsil məktəbi şagirdlərinin estetik tərbiyəsi öz mahiyyətinə görə çox genişdir. Şübhəsiz, problem bu cəhəti müxtəlif sahələrdə çalışan alimləri, tədqiqatçı mütəxəssisləri də maraqlandırmış və bir sıra başlıca məsələlər onların nəşr etdikləri əsərlərdə öz əksini tapmışdır" (10, s. 32-33).

S.Əmirxanovun dissertasiya işinin "Elmi-pedaqoji ədəbiyyatda muzeylər vasitəsilə şagirdlərin estetik tərbiyəsi probleminin qoyuluşu" yarım fəsilində belə bir qənaətə gəlmişdir ki, "... ayrı-ayrı mütəxəssislərimiz, xüsusilə tarix, fəlsəfə, sənətsünaslıq və pedaqogika elmləri sahəsində çalışanlar bu sahəyə diqqəti artırmalıdır" (10, s.48).

Tədqiqat işində incəsənət muzeyləri vasitəsilə şagirdlərin estetik tərbiyəsinin əsas iki istiqamətini S.Əmirxanov aşağıdakı kimi vermişdir:

"Birincisi, incəsənət muzeylərinin məktəblilərlə bağlı bədii-estetik fəaliyyətinin müxtəlif formaları nəzəri mahiyyət kəsb edir, sənət məsələləri ilə bağlı nəzəri məlumatlar, informasiyalar verir.

İkincisi, incəsənət muzeylərinin məktəblilərlə bağlı bədii-estetik fəaliyyətinin mühüm bir istiqamətini praktik bacarıq və vərdişlərin formalaşdırılması ilə nəticələnir" (10, s.83).

Göründüyü kimi, burada muzeysünaslıq əhəmiyyətli həm nəzəri, həm də təcrübə fəaliyyətin estetik formalaşmada mühüm əhəmiyyəti göstərilmişdir.

Dissertasiya işində muzeysünaslıq baxımından böyük maraq doğuran, muzeysünaslıqda ilk dəfə olaraq verilən vacib prinsiplər - başlıca tələblərə böyük üstünlük verilmişdir (10, s.95-96).

Dissertasiya işində müəyyən edilmişdir ki, "... dövlət incəsənət muzeylərində məktəblilərin estetik tərbiyəsi əsas iki yolla həyata keçirilir. Bunlardan birincisi muzeydaxildə, ikincisi isə muzeydən kənar yerlərdə həyata keçirilən müxtəlif məzmunlu tədbirlərdir" (10, s.149-150).

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən incəsənət muzeylərinin müxtəlif illərdəki tədbirlərinin təhlili göstərmişdir ki, "forma rəngarəngliyinə malik olan tədbirlərin hər biri yuxarı sinif şagirdlərinin estetik tərbiyəsində mühüm rol oynamışdır" (10, s.151).

Dissertasiya işinin estetik və təkliflər hissəsində muzey-məktəb əlaqələri zəminində estetik tərbiyənin həyata keçirilməsi prosesinin sistemləşdirilməsi üçün yerinə yetirilməsi vacib təkliflər edilmişdir (10, s.154-156). Təbii ki, bu tədqiqat işi sahənin ilk sanballı araşdırması olması ilə bərabər, eyni zamanda həm nəzəri, həm də təcrübə əhəmiyyəti malikdir.

Alim tədqiqatçı S.Əmirxanovun bu tədqiqat işi Azərbaycan muzeysünaslığının tədqiqində ilkin əsərlərdəndir. Muzey-məktəb əlaqələrinin səmərəli təşkili prosesində estetik zövqlərin formalaşması, tərbiyəvi mərhələlərin sistemləşdirilməsi nəzəri və təcrübəvi əsaslarda tədqiq edilmişdir və öz müsbət nəticələrini verməkdədir.

Tədqiqatçı alim-muzeysünas Elfira Qurbanovanın "Azərbaycanda bədii mədəniyyətin inkişafında incəsənət muzeylərinin rolu" mövzusunda namizədlik dissertasiya işi problem baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. Dissertasiya işi iki fəsil və altı yarım fəsildən ibarətdir. I fəsilə milli tarixi mühitin formalaşmasında bədii mədəniyyətin rolundan, II fəsilə isə bədii təfəkkürün inkişafında incəsənət muzeylərinin rolundan bəhs edilərək müvafiq tədqiqat işi aparılmışdır. Maraqlıdır ki, həm S.Əmirxanov, həm də E.Qurbanova məhz Respublika incəsənət muzeylərinin fəaliyyəti zəminində ayrı-ayrı problemləri araşdırmışlar. Hər iki tədqiqat işi həm nəzəri, həm də təcrübə gücə malik olmaqla aktualıq kəsb edir. E.Qurbanova I fəsilə bədii mədəniyyətin inkişafının sosial mahiyyəti, inkişafda tarixilik və incəsənət muzeylərinin bu inkişafda ki yeri, əhəmiyyəti tədqiqat mərkəzində durur. Tədqiqatçı tarixiliyin rolunu araşdırdıqda muzeylərə böyük əhəmiyyət verir (11, s.46-47).

Dissertasiya işinin II fəsilində incəsənət muzeyləri vasitəsilə bədii təfəkkürün inkişafı problemi muzeysünaslıq əhəmiyyətlidir. Muzeysünas E.Qurbanova həmin fəsilin 2-ci yarım fəsilində milli bədii təfəkkürün formalaşmasında incəsənət muzeylərinin rolunu araşdırmışdır (11, s.107-108).

Dissertasiya işində incəsənət muzeyləri vasitəsilə estetik zövqün formalaşmasına xüsusilə diqqət yetirilmişdir. Problem baxımından bir neçə əhəmiyyətli istiqamətin muzeysünaslar tərəfindən nəzərə alınması məqsədyönlü sayılmışdır (11, s.125-126).

Tədqiqatın yekunu olaraq əldə edilən nəticələr əsasında təbii üçün vacib təkliflər irəli sürülmüşdür.

Tədqiqatçı-alim Nazim İsayev özünün "Azərbaycan Demokratik Respublikasının sosial-mədəni siyasəti" (1918-1920-ci illər) mövzusunda namizədlik dissertasiyasında araşdırdığımız problem əhəmiyyətli məsələlərə toxunmuşdur. Tədqiqat işində xalq maarifi, ixtisaslı kadr hazırlığı, mədəni-maarif işi, ədəbiyyat və incəsənət məsələlərinə Azərbaycan Demokratik Respublikasının münasibətindən bəhs edilmişdir. Tədqiqat olunan məsələlər sırasında 1914-1920-ci illərdə Azərbaycanda muzey quruculuğu məsələləri də öz əksini tapmışdır. Müəllif həтта 1914-cü ildən Bakıda bir neçə qeyri-rəsmi kiçik muzeyin fəaliyyət göstərdiyini, həmin muzeylərin kolleksiyalarının mədəni-maarifçilik fəaliyyətinin məhdudluğunu, Avropa missionerləri tərəfindən maddi mədəniyyət nümunələrinin dəyər-dəyməzinə alib aparılmasını faktlarla göstərmişdir (12, s. 143-144).

Müəllif həmin dövrdə müxtəlif profilli muzeylərin yaradılması haqqında məsələ qaldırıldığını ayrı-ayrı sənədlərin zəminində aydınlaşdırmışdır (12, s.146-147). Tədqiqat işində "İstiqlal" muzeyinin yaradılması barədə məlumat verilsə də, sırf muzeysünaslıqla bağlı problemlərə qismən toxunulmuşdur.

Aida Məmmədovanın araşdırmalarında Azərbaycanın xalqa sənətkarlığının mərhələləri, Lətif Kərimov, Kamil Əliyev, Cəfər Mücuri, Eldar Mikayılov, Arif İsmayılov, Zakir Həsənov, Aydın Rəcəbov və digər xalq sənətkarlarının xalqa sənətkarlığı tədqiq edilmişdir. Tədqiqat işində ornamentli xalçaların bədii xüsusiyyətləri, tematik süjetli

xalçaların bədii-təsir gücü, 1950-1990-cı illərdə Azərbaycan xalqa sənətkarlığında ənənə və novatorluq problemləri araşdırılmışdır (13). Azərbaycan peşəkar xalçaçılıq məktəbinin aparıcısı sayılan Azərbaycan SSR Xalq Rəssamı, əməkdar incəsənət xadimi, I dərəcəli Dövlət mükafatı laureatı, Azərbaycan Xalçası və Xalq Təbiiqi Sənəti Dövlət Muzeyinin yaradıcısı Lətif Kərimov sənətkarlığının tədqiqinə kifayət qədər yer verilmişdir (13, s.16-31).

Tədqiqatçı-alim Elmira Alxasovanın araşdırmalarında yeniyetmələrin asudə vaxtının səmərəli təşkilində mədəni-kütləvi tədbirlərin vasitə kimi əhəmiyyəti qiymətləndirilmişdir (14). O qeyd etmişdir ki, "Yeniyetmələrin asudə vaxtında təşkil olunan mədəni-kütləvi tədbirlər həm məktəb, həm də məktəbdən kənar müəssisələr (muzeylər - S.Ə.) tərəfindən hazırlanıb həyata keçirilir" (14, s. 4).

"Hər hansı bir mədəni-kütləvi tədbirin (muzey tədbirinin, sərginin - S.A.) hazırlanmasında və həyata keçirilməsində yaxından iştirak etmək oğlan və qızların öz fəaliyyətinə, müstəqillik və təşəbbüsünü, təşkilatçılıq və icraçılıq

qabiliyyətlərinin inkişaf etdirməklə yanaşı, asudə vaxtını da maraqlı keçirməsinə imkan verir.

Bu və ya digər mədəni-kütləvi tədbirin (sərgi və ya digər muzey tədbirlərinin - S.A.) xüsusiyyəti onun təşkilatçı metodikasına, tədbirin iş metodikasına, həm də onun təşkilinin konkret yeri, şəraiti və vaxtı, yeniyetmələrin yaşı, pedaqoji kollektiv (muzey kollektivi - S.A.) üzvlərinin təcrübəsi müəyyən təsir edir. Mədəni-kütləvi tədbirin (muzey tədbirinin - S.A.) təşkilatçı onun məqsəd və vəzifəsinə müəyyənləşdirilməkdən başlanılır" (14, s. 12).

Beləliklə, 1970-1990-cı illər muzeysünaslığının sürətli inkişaf yolu keçməsi elmi-tədqiqatlar da bir daha öz təsdiqini tapmışdır.

● Sabir ƏMİRXANOV,
pedaqoji elmlər namizədi

Ədəbiyyat

1. Yunusov Ə. Respublikada muzey şöbəsi genişlənir. "Mədəni-maarif" - 1986, №2.
2. Bayramov A. Heydər Əliyev və muzeylərimiz. Bakı.
3. Kərimov B. Azərbaycanda tarix-diyarşünaslıq muzeylərinin təşəkkülü və inkişafı tarixi. Bakı -2008.
4. Muzey işi üzrə Respublika Elmi-metodiki Mərkəzin Cari Arxiv. İş 12, vər. 19.
5. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəz., Bakı - 1981, 1 avqust.
6. Tağıyeva R. Mədəni irsin qorunmasına dair normativ hüquqi aktlar toplusu. Bakı - 2001.
7. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı - 2001.
8. "Mədəniyyət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı - 1998.
9. "Muzeylər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı - 2000.
10. Əmirxanov S.A. Yuxarı sinif şagirdlərinin estetik tərbiyəsinin formalaşmasında incəsənət muzeylərindən istifadənin təsviri.
11. Qurbanova E.H. Azərbaycanda bədii mədəniyyətin inkişafında incəsənət muzeylərinin rolu. Sən.nam.alim. dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya. Bakı - 1997.
12. İsayev N.İ. Azərbaycan Demokratik Respublikasının sosial-mədəni siyasəti (1918-1920-ci illər). Tarix elm. nam. alim. dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya. Bakı - 1992.
13. Мамедова А.А. Ковровое искусство Азербайджана (1956-1990-е годы). Дисс. на соиск. учен. степ. канд. искусств. Баку - 1994.
14. Alxasova E.İ. Mədəni-kütləvi tədbirlər yeniyetmələrin asudə vaxtının səmərəli təşkilində vasitə kimi Ped.elm.nam.alim.dər. almaq üçün təqdim olunmuş dis. avtoreferatı. Bakı - 1997.

Резюме

В результате упорного труда Общественного Лидера Гейдара Алиева в стране, начинал с 1969 года, по различным профилям расмееялась сеть музеев. В то же время в целом в музейной деятельности создается система, а также контролировалось соответственно уторенное развитие музееведения. Научно-теоретические и практические задачи проблем музееведения находили свое отражение в научно-исследовательских произведениях, учебных пособиях, монографиях, учебно-методических пособиях. В то же время полученные научно исследовательские результаты применялись в музейной деятельности. По этому этот период был периодом прогресса в национальном музееведение.

Summary

As a result of Great Leader- H. Aliyev's hard work museum network was increased. In general, all the system of museum activities are arranged systematically, also rapid development of museum management studies was controlled. Scientific - theoretical and practical matters of problems of museum management studies reveal themselves in scientific-research works, manuals, teaching aids, monographs, educational methodical aids. At the same time scientific-research results were applied to museum activities. That's why this is considered an enlightenment period of museum management studies.